

OS

REVISTA DE DIVULGACIÓN
DA CULTURA MARÍTIMA
E FLUVIAL

GA

LOS

BUEU 2017
Nº 11

Andar de gorra

Xerardo Dasairas Valsa

Playa de Bueu de Jenaro Pérez Villaamil. 1849

O 15 de agosto de 1982, o profesor Filgueira Valverde publicaba no Faro de Vigo un artigo titulado *Unha faceta indumentaria de infruxo catalán* que dous anos despois, no 1984, sería incluído na escolma que editaba Edicións do Castro no libro titulado *Terceiro Adral*. O artigo tomaba como referencia un debuxo existente no Museo de Pontevedra, da autoría de Jenaro Pérez Villaamil, pintor paisaxista romántico que no 18 de setembro

de 1849, visitou Bueu.¹ O debuxo en cuestión, denominado *Playa de Bueu*, chamou daquela a atención de Filgueira Valverde pola utilización da barretina catalana por parte de moitos dos pescadores que aparecen na imaxe. O uso desta prenda veu xustificalo en base á presenza dos *fomentadores* cataláns na ría de Vigo desde 1748 e na expansión cara o Morrazo que se produciría cando Marcó del Pont, en sociedade con Puch, abren fábrica

Barreta e camisola poveiras

de salga en Aldán no ano 1764. A falta de máis referentes pictóricos neste sentido, lévanos cara a Póvoa de Varzim onde este pucho aínda forma parte hoxe do traxe típico poveiro e autores como o profesor e etnógrafo portuense Agostinho Araújo conseguiron datalo xa en 1773 através dun estudo sobre os exvotos nas igrexas da zona onde aparecen pintados mariñeiros con este tocado. O nome que lle dan a esta prenda é o de *barreta* (similar á barretina catalá) e tamén o de “catalão”, o que induce a pensar nunha mesma orixe que os que portan os mariñeiros da pintura de Bueu.

Tipo de pescador galego
Fotogravado antigo

Contodo, o gorro poveiro tén borla e é moito máis alongado que a barretina e non tén o grao de distinción que tiña para o potentado *pagés* catalán (labrego e non mariñeiro) ou o menestral pois o poveiro adoitaba usalo tamén como bolsa para gardar cousas miúdas de utilidade para o oficio de mariñeiro. Porén, a extensión do uso da barreta sobarda os límites da Póvoa e con diferentes cores atopámolo en uso noutras zonas de Portugal, mesmo de interior. De moito uso na Póvoa tamén é o *capiço*, gorro de lá calcetado a man con orelleiras e debuxos mariños. Sabemos do establecemento de fomentadores cataláns en Ayamonte cos que os portugueses de Montegordo no Algarve se asesoraron na arte da xábega cuxas redes e barcos se construíron no Porto, constatando tamén a súa presenza

en Aveiro polo comercio do sal. A isto deberíamos engadirlle, aínda que de xeito especulativo, que a barreta tamén pudo ser levada a estes puntos do norte portugués por pescadores galegos ou mesmo por pescadores cataláns que nun comezo viñesen acompañando aos fomentadores cando a introdución da arte da xávega (*javec*) aquí nas nosas rías. De todos é coñecida a forte relación que desde antigo tiñan os nosos mariñeiros coas povoações costeiras portuguesas, sobretudo Aveiro de onde traían o peixe e tamén o sal que precisaban as fábricas de salga.

Barretas: poveira, do ribatejo e de uso común en Portugal

Da presenza temporal dos cataláns nesta zona aínda queda constancia hoxe o uso da arte xávega ou “varredeira” que desde aquí se expande ata as praias de Setúbal. Considerada hoxe en Portugal a xávega como a arte máis antiga, andan a facer campaña para a súa protección cando nós considerámola como unha arte esquilmativa. Inflúe nisto que, aínda que en desuso, agora fanse nas praias

Gravado dun pescador poveiro

Unha barreta, un capiço e oito boinas

exhibicións turísticas (vimos unha na praia da Vagueira) con bois e homes e mulleres turrando da rede para o areal.

O doutor Filgueira Valverde, no artigo referenciado, apunta que as teas para facer roupas e a franela coa que se elaboraban os puchos portugueses proviña de Galicia, pasadas de contrabando (?), deixando sen aclarar como se expandiu esta prenda que os cataláns consideran hoxe un símbolo de identidade. Tanto é isto así que, alimentados pola voráxine independentista actual xa temos lido que o gorro frixio que aparece en moitos escudos nacionais americanos como símbolo da súa liberdade, e copiado das iconas da Revolución francesa, din que en realidade é unha barretina pois o seu Colomb descubriu América. A imaxe do cosmógrafo Joam de la Cosa cunha barretina contribúe a alimentar o conto e máis aínda o gravado de 1559 que reproducimos onde ousan sinalar que as figuras que traballan nun barco en América le-

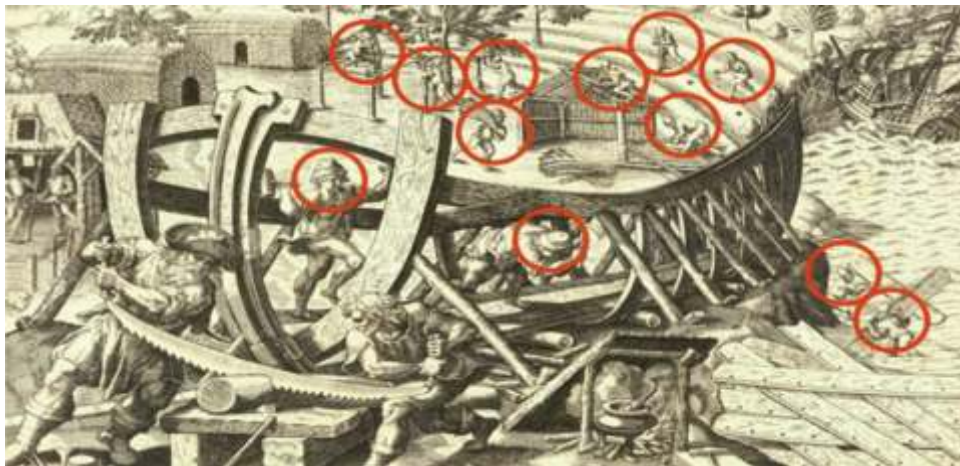
van barretinas (?). Pero o que non contan é que este gorro adoptado polos cataláns da antiga Frixia, foi de uso obrigado nunha época para distinguir aos xudíos mallorquíns dos demais cidadáns.

Contodo, aínda hai quen pensa que os cataláns viñeron a Galicia co gorro de Pai Nadal pero os portugueses, máis independentes e agudos se ve que os calaron cedo, adoitando afirmar que *o catalão não come o pão se non lho dão* (regalan). En Portugal, a barreta aínda é usada en numerosos traxes folclóricos, mesmo o levan os forçados taurinos, pero en Galicia e tamén no país veciño, o pucho que se imporía entre os labregos e os mariñeiros, após este período que comentamos, foi a boina de estilo vasco ou txapela que ben nos daría para outro comentario pois agora mesmo din que a boina nas forzas especiais da policía *transmítelles máis carácter...*

¹ Sánchez Cidrás, Arturo: Jenaro Perez Villaamil debuxa Bueu. vila-debueu.blogspot.com.

Barretas: Universitario e pescador do Ribatexo (Portugal) e Taquileño do lago Titicaca (Perú)

Primers repobladores d'América conreant els camps i construint naus i cases, cofats amb barretines, del llibre "Americae" d'en Theodor de Bry (1559)

Pescador italiano